

Lanczkor Gábor

Funkcionális analfabéták

Mind egy-egy iniciálé börtöncellái, az összes összetett mássalhangzó és mind a hosszú magánhangzók. Így láttam őket. Az autizmus határsávjában toporogtam kisiskolásként. Ezek a betűk (a mássalhangzók) az adott hangot jelölve nem léteznek semmilyen más nyelvben, csak a magyarban. A latinból átvett ábécéhez merőben formális és gyökértelen a viszonyunk; a magyar nem neolatin nyelv. Alsós koromban napi iskolai olvasmányunk volt a *Régi magyar mondák* című kötet (a kommunista érában!); itt láttam reprodukciókon azokat a régi, díszes iniciálékat, amelyekhez a folytatólagos szövegek latinul kapcsolódtak a kódexlapon. Eszes, minden lében kanál kisfiú voltam, ám az összetett mássalhangzók és a mellékjeles magánhangzók – a *cs*, a *gy*, az *ű*, az *á* meg a többi – egyszerűen nem értek a fejembe. Anya elcipelt mindenféle orvoshoz, akik egybehangozóan állították, hogy diszlexiáról szó sincs: enyhe autizmusként írták le az esetemet. Mintha be lettem volna zárva ezekbe a betűkbe, kiolvashatatlan, ornamentikus térbeli rácsozatként láttam őket magam körül. Aztán hála anyáméknak (és a tanító nénim, Ági néni türelmének, aki nagyon szeretett), valahogy mégiscsak kinőttem vagy legyőztem, legyőztük az én majdnem-autizmusomat. A mentőötlet anyáé volt, aki rengeteg verset tudott kívülről (még főiskolás korából). Weöres Sándor-rigmusokat helyettesítettünk be a problémás hangzók helyére. Mindegyik betűhöz megtanultam egyet. Eleinte egyszerű asszociációs játék volt ez, semmi több (az adott hangzó nem fordult elő a választott szövegben feltűnő számban, és nem is vele kezdődött a vers). Ha elakadtam a szavak betűzése közben, a problémás helyen egyszerűen fölmondtuk anyával az adott költeményt. Sokat nevtünk közben. Az *ű* nekem elsődlegesen azóta is a *Bóbitát*, a *cs* a *Galagonyát*, a *gy* a *Kutyatárt* jelenti, és ha lassan, figyelmesen olvasok, úgy rezonálnak a verszenék az agyamban, mint egy vastagon zengő, bensőbb tremoló. Pusztán vizuálisan a betű fogalmához kapcsolódó képem egy iniciáléba zárt szerzetesé. De végtére is: megtanultam olvasni, a fogyatékoságom nem képezte többé beszéd tárgyát sem a családban, sem az iskolában.

Ovidius sírja mindig is itt volt alattunk, itt van a város történetének kezdete óta, de új síremlék csak akkoriban lett állítva a nagy latin költőnek, egykoron divatos szerelmi tanköltemények és a *Metamorphoses* szerzőjének, amikor Évi hazajött Izraelből és összeköltöztünk. És persze, hol máshol állították volna föl

(részletek egy regényből)

az emlékjelet, mint a Szent Márton út és a Hunyadi út nagykeresztveződésének aluljárójában, ami legalábbis jelképesen megfelel a római kori járósíntnek (kívül az ókori városfalak házsorokká lényegült nyomvonalán, távol az ősi temetőktől, egymagában). A nézőpont, ahonnan Ovidius fő művében, mintegy végrendeletszerűen, az utolsó hiteles és beszédképes tanúként még egyszer összefoglalja a görög–latin mitológia történeteit és sémáit, a saját beszédhelyzetemre is emlékeztet. Mert nem, Ovidius nem halt meg Krisztus után 17-ben vagy 18-ban Tomiban, a Fekete-tenger partján, ahol a száműzetés kenyerét falta. Miután az új kenyér kesernyés íze végképp fölülírta benne az egykori lakomák emlékét, vándorolni kezdett hatvanévesen, mint aki megértette, hogy ez az egyetlen mód, ami művének végső hitelt adhat: egészében hasonlatossá válni azokhoz, akiket megénekelt (aranyzuhatagos orgiák, megejtő, angyali kurvák és selyemfiúk a földön és az égből). Vénységesen vén volt, szikár volt és ősz, csomókban álló hajjal és szakállal és mindenféle csecsebecsékkel a nyakában meg a ruháján, amelyek az ártó szellemeket voltak hivatottak távol tartani. Amikor itt a pannon pusztaságban, a Sibaris patak partján az árnyékvilágra átlépett, a barbár pásztorok a szent embernek kijáró tisztelettel tették aszott tetemét a máglyára. A nevét, a régi nevet ő maga árulta el nekik, talán mert maradt benne a becsvágynak egy aprócska szikrája, ami lánggra lobbanthatta a máglyát. Ezért, és nem másért alapított éppen itt Claudius császár egy új várost a Baltikumba tartó kövezett út mellett (semmi más nem indokolja a helyválasztást; semmiféle folyami átkelőhely nincs a colonia közelében, úgy, mint a többi, nagyjából egyidejűleg alapított pannóniai városnál). A középkorban még megvolt a sírhely, utazók látták a kőbe vésett nevet és egy epigrammát, amit gondosan le is jegyezték:

*Hic situs est vates, quem divi Ceasaris ira
Augusti patria cedere iussit humo.
Saepe miser voluit patriis occumbere terris;
Sed frustra: hunc illi fata dedere locum.*

Mint mondtam, a mai síremlék az aluljáróban van; fél méterszer félméteres, sima bazaltfelület közepében tátong egy tízszer tíz centis, mély üreg, ami nyitott a felszínen (arasznyival mélyebben van elfedve egy üveglappal). Az üreg fenekén hat apró fénypont pislákol (a hat kőlámpásra is utalva, amit a feljegyzések szerint az eredeti sírban találtak). A bazaltfelület felső részére van rávésve a latin vers, alatta áll a név, PUBLIUS OVIDIUS NASO (évszámok nélkül), alul pedig az epigramma új magyar fordítása:

*Jós pihen itt, kit az istenné alakult Augustus
Otthona földjéről messzire száműzött.
Ő, aki otthon akart meghalni, gyakorta kesergett,
Persze, hiába: a sors sírt neki itt rendelt.*

Az aluljáró mennyezetén, pont az üreg fölött függ egy tízszer tízes, húsz centi hosszú üveg oszlopcsonk. És fönny, a forgalmas úttest felszínére (pont az üreg és az oszlopdarab fölött) tízszer tízes piros négyzetet festettek. Sokszor autózom abban a sávban.

Pannóniából menekültek le egészen az Észak-Adriáig: Velence városát a barbárok hadai elől futó savariaiak alapították a bizonytalan eredetmítoszok egyike szerint. A Szent Márton úti aluljáróban, az Ovidius-sír mögött van egy emelvényes rész, ahol gyerekkoromban római urnák másolatai voltak kiállítva. Az aluljárót gyerekként szellemjárta helynek éreztem, és apám elbeszélései nyomán családi örökségnek is. Apa szilárdan állította, hogy a kedvenc gyerekkori cseresznyefája, amelynek dús lombú ágai között órákat töltött kiskamaszként, pontosan ott állt, ahol most a Szent Márton út északi oldalán a biciklis pálya megindul le, a föld alá. Szorosan kötődöm ehhez a kereszteződéshez. Lili, az első komoly barátnőm is itt lakott a tízemeletesekkel szemközti barna tömbházakban. Egy gimnáziumba jártunk, a Kanizsaiba, ami szintén itt van, nem messze, a Gayer-park nyugati oldalán. Amikor összejöttünk, én elsős voltam, ő második (vagyis kilencedikes és tizedikes; tizenöt és tizenhat évesek). Lili már rögtön az évnnyitón kinézett magának, híre is ment a suliban, hogy tetszem neki, de én még majdnem fél évig nem bírtam rászánni magam, hogy érdemben lépjek (két boroskóla után, novemberben, egyszer csókolóztunk egy buliban, ennyi), és nem is épp félszegségből, hanem mert egyáltalán nem voltam biztos benne, hogy tetszik nekem ez a lány, aki úgy nézett ki, mint egy punkba oltott balerina. Magas volt és légiesen karcsú, már-már vézna; kizárólag szoknyában járt, amihez agyonmosott pólókat és vékony talpú, semmi kis cipőket hordott. Félhosszú haja répaszínűre volt festve, ami erősen feszegette az akkoriban még igencsak létező középiskolai szabályokat. Rengeteget olvasott, emellett kitűnő tanuló volt (másodikos gimnazistaként két felsőfokú nyelvvizsgája volt, olaszból és angolból), ezért is néztek el neki olyan dolgokat, amiket másoknak esetleg már nem. Egyedül nevelte az apja, aki a tanárképző főiskola matematika szakán tanított. Az anyját ritkán, talán félévente látta. Lengyel asszony volt, nyelvész a varsói egyetemen, fiatalkorában lengyel lektor a szombathelyi főiskolán. Lili alig négyéves volt, amikor elváltak. Az anyjának még a terhessége elején lejárt a magyarországi megbízatása, a szülés utáni újabb pályázaton pedig nem járt sikerrel. Hiába beszélt folyékonyan magyarul, a lengyel diplomájával Szombathelyen nem tudott elhelyezkedni. Úgyhogy végül a válás és a hazaköltözés mellett döntött, miután Lili apja nem volt hajlandó otthagyni a katedráját akár csak a budapesti újrakezdés reményében. A kislányáról sem mondott le a harminchat éves matematikus. Az asszony indítványára adták be a válópert, és a bíróság végül a férjnek ítélte a gyereket.

Amikor végre elhívtam Lilit kávézni vagy teázni, március eleje volt, olyasféle napsütéses, csalóka kora tavaszi nap, aminek mintha röntgenfénye lenne, ahogy beletűz a fák tar koronájába. Magától értetődően történt minden. Tanítás után elcsevegtünk egy órát a főtéren, a Bécsi kávézóban, aztán sétálni indultunk a Gyöngyös partján, amit még a rómaiak ástak ki, hogy az áradásokkor csatornaként segítsen levezetni a másik vízfolyás, a belváros túloldalán csörgedező Perint vizét. A patak épp pirosas színnel folyt, ami kicsit sem számított szokatlan látványnak, mivel egy akkoriban még működő textilüzemből mindenféle szűrés nélkül engedték bele a festővizet. Egyszer csak megálltunk Lilivel a magas platánok alatt, és csókolózni kezdtünk.

Queen-póló volt rajta a kardigán alatt, Freddy Mercury kifakult képével. Tökéletesen emlékszem a ruháira. Jobban, mint a testére. Le tudnám őket írni, mindet, vagy majdnem mindet. Még a bugyijait is. Kifordították a világomat a sarkából ezek a ruhák. Ceruza volt a hajába tűzve csat helyett. Elengedtem a kezét, aztán kihúztam a kontyocskából a ceruzát, mire úgy omlott le a vállára sima, vastag haja, akár egy megindult löszfal.

Reggel jó fél órával korábban indultam az iskolába, mint szoktam. Megbeszéltük Lilivel, hogy találkozunk tanítás előtt a Gayer-parkban, a kézilabdapályánál. Kamaszként jóformán mindig zenét hallgatva közlekedtem a mountain bike-omon. Aznap hajnalban egy VHK-kazettát tettem be a walkmanbe, már nem emlékszem, melyiket, csak abban vagyok biztos, hogy a Vágtázó Halottkémek volt az. Szárnyaltam a hosszú, sivár, forgalmas Hunyadi úton a sámandobok ütemére. Én értem oda előbb a parkba. Letámasztottam a biciklit, és a nyakamat nyújtogatva lestem Lili alakját, hátha fölűnik a Hunyadi túloldalán. Fölmerült bennem, hogy elémegek (este hazakísértem, így pontosan tudtam, melyik lépcsőházban lakik), de végül nem mozdultam, mert attól féltem, hátha nem a nagy-aluljárón keresztül jön, hanem a bicikliút aluljáróját választja, ami a Gyöngyös patak innenső oldalán van. Aztán egyszer csak megláttam a piac épülete előtt. Cseresznyepiros bőrdzseki volt rajta és egy hosszú, virágmintás szoknya.

Liliék háztömbjének ki lehetett mászni a tetejére, és az első közös hétvégénken ki is másztunk, miután futólag bemutatott az apjának, aki úgy görnyedt a számítógép monitorja előtt, akár egy kódexet olvasó szerzetes. Fölvittünk magunkkal egy pokrócot, és ahogy végigheveredtem rajta, majd Lili fölém hajolt a báránnyel-főknék távlatot adva, hirtelen ráébredtem, hogy örültem szerelmes vagyok.

Anyám betűhelyettesítő rigmusai után Lili volt az, aki végképp megszerettette velem a verseket. Mindig lapult a táskájában legalább egy verseskötet. Kinn a tetőn is olvastunk, Federico García Lorcat, aki Lili fő kedvence volt (William Blake, Ady Endre és Weöres Sándor mellett vagy előtt). Spanyolul is megvolt neki a Lorca-összes, azt is fölhozta magával. Bájosan büszke volt rá, hogy a megyei könyvtárból lopta el a meggyzsin kötésű könyvet. A rövidebb verseket a magyar változat után Lili fölolvasta spanyolul is, majd szó szerint lefordította nekem. Stabil olasz nyelvtudásával eleve sok mindent megértett a szövegekből. Az ismeretlen szavak ceruzával ki voltak jegyezelve a margóra.

Sistereg, akár az eső verte parázs, ahogy a magas partfaltól elválva a tó vizébe omlik a roppant tömegű lösz; ám egyetlen kavicsos üledékoszlop (mint egy haragosan föl tartott ököl) állva marad a hirtelen feltöltődött sekély öbölben.

A vasút és a nyaralóházak még nem voltak sehol. Keskeny főveny húzódott a függőleges löszfal tövében. Időbe telt, míg rájöttem, hogy a Balaton ez a nagy víz, a hely pedig Kenese környéke. Ha arra jártam álmomban, mindig ott ágaskodott a vízben az a magasba tartott ököl.

Vannak számomra helyek, amik olyan határozottan köthetők egy adott személyhez, hogy a többi halandó mintha ott sem lett volna. Talán a második közös hétvégénken járhattunk először Lilivel Velemen. A velemi völgy és a ház az én

emlékezetemben azonban Géza papáé és Éváié (a mamáié sokkal inkább Sárvár, az ottani udvar és a nagy konyhakert a körtefákkal és ribizlibokrokkal). Az én Lilim Velemben nem hagyott maradandó nyomot maga után.

Évekkel később, a kapcsolatunk vége felé Közép-Olaszországban töltöttünk egy hetet. Tél volt, január. Sienába kora reggel érkezünk, az első hajnali vonattal, miután egy firenzei McDonald's-ban virrasztottuk át az éjszakát. Megrendítő volt. Nemrég újra jártam Sienában, de mintha ott sem lettem volna; érvénytelennek tűnt az újabb látogatásom, és attól tartok, minden további jelenésem érvénytelen volna ott.

Talán én voltam, és nem Lili, aki amellet kardoskodott, hogy a nadrág és a szoknya egyelőre maradjon rajtunk, nem emlékszem biztosan. Langyosan sütött a nap, erősen fújt a szél, és mi a lapostető derékmagas pereme mögött úgy feküdtünk félmeztelenül egymáshoz bújva, akár a kartondobozba tett kismacskák, akiknek még csak félig nyílt ki a szemük. Zúgott a forgalom a Szent Márton úton és a nagykereszteződésben, és nekem az is eszembe jutott, hogy az apám fia vagyok, és hogy ez itt valamiféle különös, öröklött elégtétel az apámék leaszfaltozott kertjéért.

Rövid úton ráébredtem, hogy Lilinek a zenei ízlése is lényegesen kifinomultabb, mint az enyéem. Amikor a kapcsolatunk évekkel később végleges mélypontra jutott (és én az önsajnálát mocsarában dagonyáztam), nem is igazán értettem, mit szeretett meg rajtam ez a lány. Fölhozott négy-öt kazettát a tetőre, azokat hallgattuk a walkmanben, hanyatt fekvé osztozva a két kis fülhallgatón. Olyasféle zenék voltak, amiket senki nem ismert az osztályban, sem a baráti körömben. David Bowie-tól a *Space Oddity*, egy kilencvenperces kazettán ősb Blues (Robert Johnson és Howlin' Wolf), egy másik kilencvenperces kazettán flamenco (Cameron de la Isla az egyik oldalon és Paco Peña szólóban a másikon, ezt a kilencven percet másolatban mind a mai napig őrzöm), valamint Nico szólólemezei (aki Lili legkedvesebb előadója volt). A csodálatos, fölülmúlhatatlan Cameron a *Como el Aguát* üvöltötte fél fülünkbe, amíg mi gyöngéden, hunyt szemmel csokolóztunk, és közben mintha egy kaleidoszkóp térfogataként megláttam volna őt, akiről García Lorca is beszélt, azt, aki a vér utolsó szobájában alszik, és arra vár, hogy fölébresszék. Lorca *duendé*nek nevezi, és állítja, hogy ott lakik minden olyan dalban és versben, ahol ott sejtethő, ahol ott sejt, aki tud a létezéséről. Rövid, ám fölülírhatatlan jelenés volt.

Ahogy egyre intenzívebbé vált a kapcsolatunk, már nemcsak a délutánok és a péntek vagy szombat esték java részét töltöttük kettesben, de a második emeleti folyosó egyik zugában meghúzódva a gimnáziumi tanórák közötti szüneteket is. Ami persze markánsan rányomta a bélyegét az osztálytársaimmal való viszonyomra. Elsős voltam, és mire bő fél év után kezdtek kikristályosodni a fiúk közt az új barátságok, én egyszerűen kivonultam az egészből. Az egyetlen igazi barátom ebben az időben egy Berci nevű, velem egyidős fiú volt, aki nem a Kanizsaiba, hanem a rivális Nagy Lajos Gimnáziumba járt. Bercivel ugyanazon a Nagy Lajos-os bulin találkoztam, ahol még karácsony előtt Lilivel először csokolóztunk. Úgynevezett mazsolabál volt, az elsősök fölszentelése, ilyesmi. Berci egy

nagyobb társaságban az egyik osztálytársam ismerőseként csapódott mellém. Beszélgetni kezdtünk, aztán kisvártatva bizalmasan meginvitált egy kis pálinkára, én pedig nem mondtam nemet. Kabát nélkül léptünk ki a Vasutas Múvelődési Házból a néptelen üzemcsarnokok között húzódó sötét síkatorba. Átvágtunk a fűrtökben cigizó felsőbb évesek között, aztán sietősen fölkaplattunk a masszív fa lépcsőfokokon az acélszerkezetű gyaloghídra. A szórt reflektorfényben tompán fénylettek a Sopron, Győr, Veszprém és Budapest felé tartó vasúti sínparók csikjai. Felköhögtem, ahogy meghúztam a flaskát, aztán kellemes melegségérzet járt át; fagyos volt az este, látszott a lehelet.

– Vegyes gyümölcs, a nagybátyám főzi az Őrségben – mondta Berci, miután ő is ivott, és visszacsúsztatta a nadrágja oldalzsebébe a laposüveget.

– Fasza – bólogattam elismerően. – Kérsz egy szál cigit? – tartottam feléje a doboz Sophianét, amit direkt a bulira vettem. Kivett egy szálat. Tüzet adnom csak nagy nehezen sikerült az alig érezhető szélben. Pőfékeltünk, és most már nem lehetett különválasztani a dohányfüstöt a hidegben párálló leheletünkétől.

– És a Metallicától melyik a kedvenc lemezed? – kérdezte Berci.

– A *Ride the Lightning* – feleltem kapásból.

A srác bólintott, mint aki látja, hogy komoly emberrel van dolga. Igazából a *Fekete lemez* volt tőlük a kedvencem, de azt mégsem mondhattam, nehogy holmi divatmajomnak nézzen, aki semmilyen más számot nem ismer a Metallicától, csak az *Enter Sandmant* meg azt a nyomorult *Nothing Else Mattered*.

Tompa robaj hallatszott. Csöndesen kémleltük egymást Bercivel. Vízszintes fénykéve vágott ki a hosszú épület sarka mögül, majd föltűnt egy mozdony és nyomában a kivilágított ablakú kocsik.

– Slayert is hallgatsz? – folytatta Berci emelt hangerővel.

– Egy kazettám van tőlük.

– Melyik?

– A *Reign in Blood*.

– Az kurva nagy. De majd átmásolom neked a többit. Nekem megvan tőlük minden.

Lassítva dübörgött át alattunk, majd csikorogva állt meg pár száz méterrel arrébb a rövid vonat a vasútállomás kihalt peronja mellett.

– Köszö – mondtam, és azon gondolkodtam, mivel viszonyozhatnám a gesztust.

Utazzunk le együtt pár napra a balatoni nyaralójukba, Berci ezt javasolta, miután nyár elején végre bemutattam neki Lilit.

Ragacosan tapadtak a hőségben a másodosztályú vasúti kocsik műbőr ülései. Hármunkon kívül még négy Nagy Lajos-os volt a csapatban, két lány és két fiú. Mi voltunk Lilivel az egyetlen pár, bár az egyik lány, Eszter néha kavart Bercivel. Tapolcán, vulkánkúpok gyűrűjében szálltunk át a vicinálisra, aztán majdnem elfelejtettünk leszállni Ábrahámhegyen, annyira megigézett bennünket a vonatablakból a vízpart látványa. Berciék nyaralója fönn volt a hegyen; jó negyedórát kellett menetelnünk a túrahátizsákokkal a perzselő déli napon. A kétszintes házban (amelyhez legalul pince is tartozott a rég kivágott szőlők mementójaként) három szoba volt; Lilivel mi kaptuk a legkisebbet, ahol épp csak elfért kihúzva

a kopott huzatú, nyikorgós kanapé és mellette egy-egy ódivatú éjjeliszekrény. Miután lepakoltunk, a csapat úgy határozott, irány a Balaton. A part közelében, ahol fölverték az iszapot a fürdőzők, a víz olyan volt, akár a mosogatólé. Messze beúszunk, túl a bójákon, csapatban, mint a kacsák. Majdnem egészen alkonyatig a strandon maradtunk; útközben hazafelé egy háznál vettünk bort.

Egy lugasnyi azért megmaradt Berciék pincéje előtt a birtok egykori szőlejéből; ide telepedtünk. Az asztalon mécsesek égtek. Mindannyian mézédés muskotályt ittunk; mi, fiúk is. Kamaszok voltunk, és az állapot, amelybe kerültünk, csak annyiban volt részegségnek nevezhető, mintha a termőföld eleven, kollektív lelkiismerete lennénk, a két évezrede feltört és szőlővel betelepített, aztán magára hagyott, majd megint művelés alá vont és ismét föl hagyott, zsiros vulkáni földé – így hullámzott fejünkben a csillagképek füzereivel vastagon megrakott égbolt. Ezen az éjjelen veszítettük el Lilivel a szüzességünket. Valamivel korábban visszavonultunk a szobánkba, mint a többiek. Már hetek óta kerestük az alkalmat, és végül mindketten úgy gondoltuk, megérte várni. Másnap reggel úgy ébredtünk egymás karjaiban, mint a nászutasok. A szűk kis szoba ablakából zöldellő erdőség látszott. Dugtunk, mint a nyulak, előbb az ablakban, majd a zuhany alatt állva, mert az alvó ház csöndjében az öreg kanapé elviselhetetlenül nyikorgott. Az utolsó ábrahámhegyi esténken és éjszakánkon, mint Psyché szárnyának hímpora, finom kétségbeesés lepett meg. Ha Lili csak annyi időre magamra hagyott, míg a vécére kiment, már szorongtam. A többiek úgy néztek ránk, akár a kivi-rágzott magnóliára, de persze a csipkelődésüknek is ki voltunk téve. Mintha egyetlen rugalmas buborék lett volna kettőnk körül, ami csak bizonyos feszítágot bír el, aztán szétpukkad. Az utolsó nap, míg lángosért álltunk sorban Bercivel a strandon, bizalmasan megvallotta, hogy mióta itt vagyunk, kétszer is elkapta lefekvés után Esztert. A lány szemmel láthatóan fülig szerelmes volt belé, de Berci beírta ennyivel.